

АКЦЕНТИ РОКУ СЕКРЕТИ ВАРТОВИХ НОЧІ

Напевно, якщо запитати пересічних перехожих, якого птаха вважають найтаємничішим, то більшість назве сову. Через нічний спосіб життя вони й нині не досить відомі людям. Потайна поведінка, безшумний політ і низькі гучні голоси викликають у нас острах. З іншого боку, направлені вперед очі та лицевий диск робили сову трохи схожою на людину, завдяки чому її надіяли розумом і мудрістю. Саме тому Рівненський природний заповідник вирішив 2017 рік проголосити Роком сов і якомога ближче ознайомити всіх зацікавлених із низкою совоподібних, особливо з предстаниками, які мешкають на території області.

Узагалі перші згадки про сов датовані недовзі після вимирання динозаврів. У світі налічують до 268 видів совоподібних, із них 13 можна зустріти на території України, 8 занесені в Червону книгу, а 9 зустрічаються в межах Рівненської області.

А чим же особливі сови? Очі в них у 2 рази більші, ніж в інших птахів такого ж розміру. А ще вони можуть робити оберти шіш на 270 градусів, про що багатьом, напевне, відомо ще з дитинства. На відміну від інших птахів, у совоподібних є складки по обидва боки голови, які виконують роль зовнішнього вуха. І не треба плутати з вухами виводжені пір'я на голові в багатьох видів: до слуху вони не мають жодного відношення, а слугують для розпізнавання в умовах поганої видимості, створюючи характерний для кожного виду силует, їх положення також добре передає настрої або стан птаха. Політ сов безшумний, оскільки важливо полювати на гризунів беззвучно. Слух у них ідеальний! Наприклад, чують, як людина згинає пальці, коли вони не торкаються долоні й один одного. Тобто як рухаються сухожилля і скорочуються м'язи! У цьому їм допомагає ціла система вловлювання звуків.

Більшість птахів живляться комахами, але інколи полюють і на гризунів, ловлять також земноводних і плазунів, рибу. Вирощують совенят обидва батьки. Кількість яєць і пташенят у гніздах залежить від наявності кормових ресурсів, частіше буває від 3 до 5 яєць. Зазвичай совенята залишають гнізда заздалеку вміючи порхати між гілками дерев, тому постійно видають крики, за якими дорослі їх відшуковують і годують. Час від часу знаходять люди і, думаючи, що вони загубились, забирають додому чи в зоопарк. Робити це категорично заборонено! Якщо знайшли безпорадне совеня, яке сидить на гілці та дивиться на вас, просто залиште його.

Отже, розпочинаємо знайомство з совами Рівненщини.

Пугач (*Bubo bubo*)

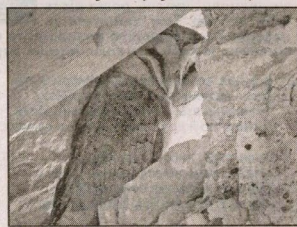
Пугач – найбільша сова світової фауни, занесена в Червону книгу України. Розміри в нього дійсно показні: довжина тіла до 75 см, розмах крил – до 160-180 см! Має потужний голос, який у сприятих умовах можна почути на відстані кількох кілометрів. Живиться виключно живими тваринами: мишами, ховраками, зайцями, білками, їжаками, а з птахів – голубами, тетеруками та качками. Це сильний хижак, який може вполювати досить великих тварин і нести в польоті здобич вагою до 2/3 власної. Відлавивши перше яєць, починає його висиджувати. Наступні відкладає через декілька днів, тому й пташенята з них можуть значно відрізнятися один від одного за розміром. Якщо батьки не приносять їм угодостя їжі, старше, найкрупніше, пожиратиме її всю саме. Відтак виживуть 1-2.

Сова бородата (*Strix nebulosa*)

Саме ця сова є найагресивнішою серед усіх видів. Якщо спробувати залізти на гніздове дерево, то люте сови бородатої немає межі. Вона сміливо пікірує на ворога, намагаючись сильно вдирити його кітяти по спині або голові. Жоден звір не наважується розорити її гніздо. Розмірами вона завдячує насамперед оперенню. Насправді важить майже вдвічі менше, ніж інші сови таких самих розмірів. Кладку розміщують зазвичай відкрито, наприклад у старому гнізді хижого птаха. Ховається сова, непорушно застигаючи на гілці дерева недалеко від стовбура. Так її пір'я зливаються з корою і птах стає схожим на сучок, що стирчить. Пташенята бородатих сов часто поводяться, як маленькі канібали. Найстарші й найсильніші з них, коли бракує їжі, можуть з'їсти своїх молодших і слабкіших братиків і сестричок.

Сипуха (*Tyto alba*)

Україн рідкісний птах, занесений в Червону книгу України. Порівняно з іншими совами сипуха, мабуть, найбільш нічний птах, оскільки ознаки активності проявляє лише пізно ввечері. Орнітологи виділили її як окремий вид завдяки стрункішому тілу та серцеподібному лицьовому диску. Окрім зовнішності, дуже характерним для сипухи є голос: крики дорослих нагадують шипіння або верещання. Якщо взяти до уваги факт, що сипухи зданна оселялися в людських будівлях, стає зрозуміло, чому їх інколи ототожнюють із нечистою силою. Найулюбленіші місця перебування – це околиці населених пунктів, що межують із полями. Під час заливання особини чоловічої статі роблять своїм партнеркам подарунки у вигляді їжі. Одиноком же залишається тільки сиротливо збільшувати запаси дуботої дичини...

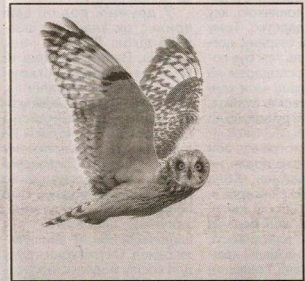
Сова вухата (*Asio otus*)

Цю сову дуже легко відрізнити від інших, оскільки в неї добре помітні «вушка», розміри яких змінюються залежно від стану активності птаха. Пташенята їх найгладшліші серед усіх видів, голос схожий на свист. Під час токування птахи видають неквапливий двоскладовий низький крик «гу-гу», що повторюється з частотою один раз на п'ять секунд. У цей же час вони здійснюють шлюбний політ, супроводжуваний ударами крил. Для гніздування вухата сова займає старі торішні гнізда ворон, сірих ворон і граків, вона абсолютно не займається облаштуванням гнізда. Вони можуть займати їх як без даху, так і добре збережені сорочі споруди з настільки вузьким вічком, що ледве в нього пролазить. Побачивши їх удень, маленькі пташки збираються в зграю і проганяють – у цю пору доби сова абсолютно безпорадна. Під час

зимових холодів вухаті сови збираються в одному місці та сплять, притиснувшись одна до одної.

Сова болотяна (*Asio flammeus*)

Червонокнижний птах, найтипівіший для нашого регіону. Незважаючи на таку назву, болотяні сови мешкають не тільки на болотах і в плавнях, але й подекуди в лісах і на сільгоспуддях. Серед усіх видів сова болотяна найбільше тягнє до відкритих просторів. Від вухатої відрізняється жовтим кольором очей. Найчастіше за інших її можна зустріти при полюванні вдень. Гніздо влаштовує на землі, якщо вона волога, то вистилає сухою травою, що не характерно іншим совам. За наявності великої кількості поживи цьому виду властиве надмірне накопичення харчів біля гнізда. Зазвичай їх приносять самці. Кількість запасів не залежить від числа пташенят, а визначається тільки достатком їжі і проявом інстинкту годування.

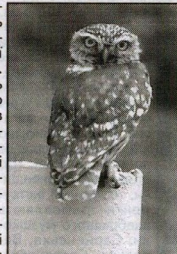
Сич волохатий (*Aegolius funereus*)

Невеличка короткохвоста сова, тіло якої забарвлене в дрозда. На краях лицьового диска розташовані широкі білі «борони». Поліє здебільшого з присади, розташованої на висоті 3-4 м над землею, і тільки в темряві. Через невеликі розміри сич волохатий може стати легкою здобиччю більших хижаків, навіть інших видів сов, а сам нечасто ловить птахів, і трапляється це найчастіше взимку. Тоді вдається виявити й продовольчі запаси сича – заховані в дуплах трупи полівок, рідше горобцеподібних птахів. Поїдаючи поживу, волохатий сич, як і інші сови, за можливості заковтує її цілком, а неперетравлені рештки відригає у вигляді пелеток.

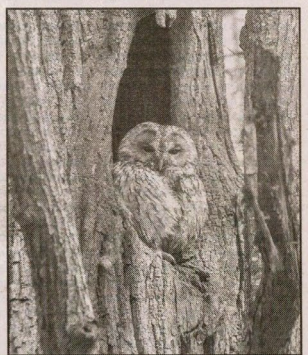
Сич хатній (*Athene noctua*)

Птах привабливий, належить до числа дрібніших сов нашої Батьківщини. Через схильність до наземного способу життя в хатніх сичів відомі довгі нігтики. Вони здатні рити собі гніздові нори в м'якому ґрунті. Цікаво, що пари зберігаються також і поза періодом гніздування. Звичайні хатні сичі голосом повідомляють іншим птахам, що територія зайнята і проганяють непрошених гостей. Годуються птах здебільшого мишами, жуками, сипчавками та дощовими черв'яками, іноді йому вдається вполювати птаха

або метелика, жабу (протягом години він може зловити та з'їсти понад 20 дощових черв'яків). А взагалі для задоволення життєвих потреб сичу хатньому щодня потрібно 50-80 г їжі.

Сова сіпа (*Strix aluco*)

Її вважають найпоширенішою з усіх європейських сов. Вона охоче селиться як у глухих безлюдних куточках, так і поблизу людського житла. Із настанням сутінків вилітає на нічне полювання, а на світанку ховається в дупло або всідється на улюблену гілку, щоб надійно виспатися до вечора. Обідає завжди в одному, давно уподобаному місці, відриваючи гострим дзьобом шматок за шматком. Дрібну здобич, яку можна проковтнути цілою, підносить до рота лапою, як це роблять палуги. Перш ніж розпочати спарювання з партнеркою, самець приділяє їй знаки уваги, даруючи спійману здобич.

Сичик-горобець (*Glaucidium passerinum*)

Це найменша сова української фауни. Максимальна вага самця сягає 60 грамів (у середньому 55). Самка огрядніша й важить до 75 грамів. Сичик-горобець дуже довірливий. Він підпускає до себе людину на декілька кроків, не подаючи при цьому ознак занепокоєння. Проте, стривожившись, починає смикати хвостом. Ще до того, як самка відкладе яйця і пристане до насиджування, самець починає її підгодовувати, що також можна розглядати як елемент ритуалу шлюбної поведінки. Вимагаючи від самця їжі, видає протяжний ніжний свист. Відразу після вилуплення пташенят вона здійснює в дуплі генеральне прибирання: викидає разом зі шкаралупою яєць залишки їжі, що скупчуються за період насиджування, чим демаскує гніздо. Цікаво, що в інших сов-дуплогнізників такої поведінки не помічено. Сови – істоти дивовижні! Вони корисні, цікаві для вивчення, зрозумілі, це частина того великого та загадкового, що називаємо Природою. Тому, якщо зустрінете сову в природі, не піднімайте на неї ні палицю, ні рушницю, не бийвайте ні великих, ні дрібних, ні рідкісних, ні звичайних! Адже ці птахи теж мають право на життя, як і все живе!

Оксана КРИВКО,
фахівець з екологічної освіти Рівненської природного заповідника.
Фото Ростислава ЖУРАВЧУКА, Михайла ФРАНЧУКА,
Сергія ДОМАШЕВСЬКОГО,
Миколи СКІРПАНА,
Сергія КАНЦЕРЕНКА,
Вадима ЯНЕНКА,
Олега СТРОЙЛОВА, Василя ІЛЬЧУКА.